

русским языком закрепляется отрицательная эмоциональная коннотация "советского, имперского", а украинский язык, как когда-то русский, становится показателем лояльности новой государственной структуре – независимой Украине. Так начинают складываться реальные условия для рождения новых мифов.

Литература

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов – М.: Сов. энциклопедия, 1966.

2. Кононенко В.И., Брицын М.А., Ганич Д.И. Русский язык. – К.: Вища школа, 1978.

3. Столярова Л.П., Пристайко Т.С., Попко Л.П. Базовый словарь лингвистических терминов. – К.: Изд-во Государственной академии руководящих кадров культуры и искусства, 2003.

В.М.Бойко, Л.Б.Давиденко

Особливості відтворення українських фразеологізмів російською мовою

Фразеологічні одиниці (ФО) становлять надзвичайно важливу складову частину мовних засобів образності художнього твору, оскільки вони у максимально сконденсованому вигляді відображають історію народу, його менталітет, побут, звичаї, особливості життя, систему духовних цінностей тощо.

Велика кількість ФО вносить у художнє мовлення твору струмись свіжості, надає йому самобутності й колоритності, суттєво посилює виразність та емоційний вплив на читача. У доборі ФО письменник виявляє глибоке знання народної ідіоматики – фразеологізми сприймаються як органічні, невід'ємні елементи художнього тексту. Вдало дібрані, семантично обіграні, фразеологічні засоби не тільки створюють у свідомості читача живі, чуттєво наочні образи-картини, але й несуть особливе смислове навантаження, сприяють експресивності оповіді.

Проте насиченість художнього твору ФО становить певну трудність для перекладача, вимагає від нього особливо уважного підходу, адже "...він прагне відшукати у своїй літературній мові відповідні засоби, які допомогли б йому з найбільшою повнотою, правдивістю, природністю й переконливістю виразити художню думку автора оригіналу" [1, с. 74].

Як відомо, у фразеологічних системах української і російської мов виявляються і діють елементи, з одного боку, спільні для обох

мов, а з іншого – національно-самобутні, специфічні для кожної мови. "Тотожність багатьох фразеологізмів української та російської мов пояснюється наявністю великого загального фразеологічного фонду обох мов, внаслідок чого частина фразеологічних одиниць збігається не тільки за значенням, але й за структурою та лексичним складом" [2, с. 108]: *знав, як своїх п'ять пальців* [3, с. 72] – *знал как свои пять пальцев* [4, с. 73]; *усякої тварі по парі* [3, с. 81] – *всякой твари по паре* [4, с. 81]; *довгий язик* [3, с. 14] – *длинный язык* [4, с. 12].

Зіставлення російського перекладу роману Євгена Гуцала "Позичений чоловік, або ж Хома невірний і лукавий" з оригіналом дає можливість виявити деякі особливості відтворення українських фразеологізмів російською мовою. Найчастіше перекладач використовує фразеологічний спосіб відтворення, який полягає у віднайденні у мові-рецепторі повних або часткових еквівалентів для ФО оригіналу, що забезпечує найбільш адекватний переклад та передачу образності оригіналу. Приклади повних еквівалентів (фразеологізмів, що співпадають в обох мовах значенням, компонентним складом, конотативним забарвленням та граматичною структурою): 1. *"Якось Мартоха почала так лашитись та догоджати, як ото здатний лиш лисом підшитий і псом підбитий"* [3, с. 17] – *"Как-то Мартоха начала так ластиться, так угождать, как умеет лишь тот, кто лисой подшитый и псом подбитый"* [4, с. 16]; 2. *"За тобою надійно, і комар носа не підточить"* [3, с. 40] – *"За тобой надежно, и комар носа не подточит"* [4, с. 39]; 3. *"Та не була б вона Дармограіхою, та не була б вона в своїй хаті, щоб дозволити себе мокрим рядном накрити"* [3, с. 73] – *"Да не была бы она Дармограихой, да не была бы она в своей хате, чтоб позволила себя мокрым рядном накрыть"* [4, с. 73]. Предметно-логічний зміст, структурно-граматична будова й експресивно-емоційні конотації у таких ФО української та російської мов співпадають повністю.

Часткові еквіваленти – фразеологізми, що співпадають в обох мовах значенням, стилістичним забарвленням, але відрізняються компонентним складом. Приклади: 1. *"Ти що, Мартохо, продала чортові душу?"* [3, с. 71] – *"Ты что, Мартоха, душу лукавому продала?"* [4, с. 71]; 2. *"Нема, лизя злизала"* [3, с. 71] – *"Нет, как языком слизало"* [4, с. 71]; 3. *"Ну й давала хльосту, ну й давала прочухана, ну й наганяла розуму до голови!"* [3, с. 72] – *"Ну и задавала трепку, ну и задавала взбучку, ну и учила уму-разуму!"* [4, с. 73].

Дуже часто автор вживає такі експресивні ФО, для відтворення яких неможливо дібрати фразеологічний еквівалент (повний чи частковий) у російській мові. У таких випадках переклад здійснюється шляхом добору фразеологічного аналогу, тобто використовуються ФО, які виражають ту саму думку, позначають один денотат, але за допомогою іншого образу. Приклади: 1. "*І так стало добре, що Невечеря не **пошив** мене **в дурні***" [3, с. 51] – "*И так мне стало хорошо, что Невечеря не **поймал** меня **на эту удочку***" [4, с. 52]; 2. "*Та **хай тебе тряся поб'є**, що це за диво в решеті..."* [3, с. 42] – "*Ах **чтоб тебе пусто было**, что это за чудо в решете*" [4, с. 41]; 3. "*...і так мені кортить **п'ятами накивати**, щоб аж залопотіло, та попримерзали мої п'яти до землі, зрушити з місця не годен*" [3, с. 75] – "*... и так мне не терпится **дать деру**, чтоб **только пятки засверкали**, но примерзли мои пятки к земле, не могу с места **сдвинуться***" [4, с. 76].

Під час перекладу активним виявився описовий спосіб відтворення фразеологізмів (дескриптивна перифраза), тобто переклад неусталеними вільними словосполученнями, утвореними на рівні мовлення, або монолексемами, семантично рівноцінними висловам оригіналу [5, с. 119]. Описовий переклад окремих мікроелементів, включаючи ФО художнього тексту, – це усвідомлена необхідність, зло, без якого не обійтись. У більшості випадків він розводнює текст, ампліфікує його, позбавляє вислови образної і емоційної наснаги, є найменш ефективним у плані передачі образної афористичності, своєрідної оригінальності, емоційної експресії, стилістичного забарвлення [5, с. 157]. Приклади: 1. "*Та чомусь, Хому, я оце почала **світом нудити***" [3, с. 68] – "*Так почему же, Хома, **стало мне скучно на свете?***" [4, с. 69]; 2. "*Бач, **накинула оком** на телицю, бач, за телицю свого Хому не пошкодувала*" [3, с. 73] – "*Вишь, **понравилась** ей телка, вишь, за телку своего Хому не пожалела*" [4, с. 74]; 3. "*Пишатися самим собою **не з руки**..."* [3, с. 31] – "*Самому себя хвалить **неудобно**..."* [4, с. 30]; 4. "*Бо всі видаєтесь мені і вродливими, і привітними, і розумними, особливо ж тоді, коли стараєтесь сподобатись, **ув око власти***" [3, с. 79] – "*Потому что все видитесь мне и красивыми, и приветливыми, и умными, особенно когда стараєтесь понравиться, **приглянуться***" [4, с. 79].

У випадках відсутності у мові-рецепторі повних або часткових еквівалентів для ФО оригіналу перекладач застосовує метод фразеологічного калькування – "...поелементний, нетрансформований переклад вислову або відтворення ідеї та конотативного значення

образу лінгвістичними засобами мови-рецептора" [6, с. 16]. Приклади: 1. "– Але ж не забувай, Хома, що **дурень думкою багатіє**, – палко заперечила Одарка" [3, с. 52] – "Но не забывай, Хома, что **дурень думкой богатеет**, – пылко возразила Одарка" [4, с. 53]; 2. "Хто ще такий спосібний **кішці хвоста зав'язати**" [3, с. 73] – "Кто еще так может **кошке хвост завязать**" [4, с. 74]. Калькований вираз втрачає всі категоріальні ознаки фразеологізму: цілісність значення, неподільність, конотативність.

На жаль, у російськомовному перекладі не обійшлося без стилістичних неточностей: у ряді випадків фіксуємо заміну української ФО російською з іншим значенням і компонентним складом: "Від Одарки завжди **спіймаєш облизня**, слова в неї – то як ціпи, а то – як лисички, а то – як громи небесні" [3, с. 64] – "Одарка всегда тебя **к ногтю прижмет**, она языком и клонит, и валяет, и гладит, и катает" [4, с. 64] або скорочення тексту оригіналу навіть за рахунок уникнення фразеологічного еквівалента взагалі: "Ну й жіноцтво, ну й химородство!.. **Одним миром мазані, обоє рябоє, одного плоту коли**" [3, с. 47] – "Ну и женщины, ну и чудеса!.. **Одним миром мазаны, в одном тыну колья**" [4, с. 47].

У цілому ж переклад ФО в романі Євгена Гуцала російською мовою цілком адекватний. Вдала інтерпретація ФО у перекладі сприяла збереженню авторського стилю, відтворенню елементів національного колориту. Перекладач здебільшого використовує фразеологічні аналоги і еквіваленти, що свідчить про спільність асоціативного мислення носіїв близькоспоріднених мов.

Література

1. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. – К., 1982. – 165 с.
2. Григораш А.М. Національна самобутність фразеологізмів української та російської мов // Проблеми зіставної семантики. – Київ; Черкаси, 1992. – С. 108–109.
3. Євген Гуцало. Позичений чоловік, або ж Хома невірний і лукавий. – К., 1982. – 324 с.
15. Євген Гуцало. Муж взаимы, или Хома неверный и лукавый (авторизованный перевод с украинского Н.Дангуловой). – М., 1989. – 288 с.
16. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – К., 1983. – 174 с.
17. Назаренко Л.Ю. Чешская компаративная фразеология: структура, семантика, функции: Автореф. ...канд. филол. наук. – К., 1989. – 19 с.